

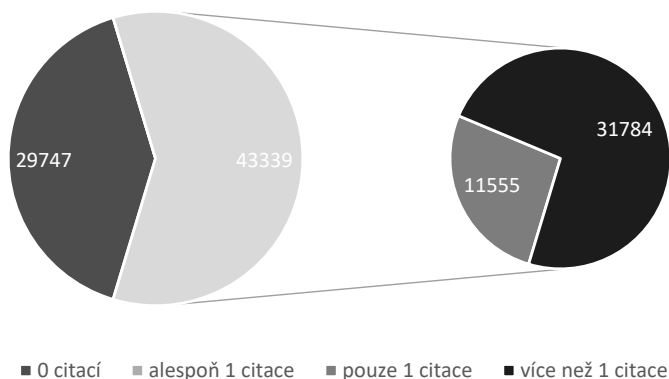
4. ZÁKLADNÍ POPIS ČESKÉHO CITAČNÍHO PROSTŘEDÍ

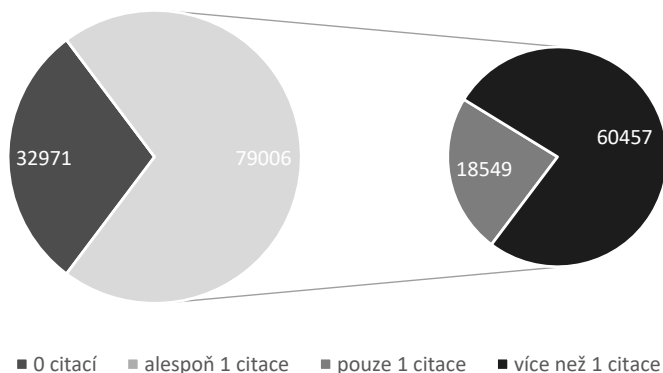
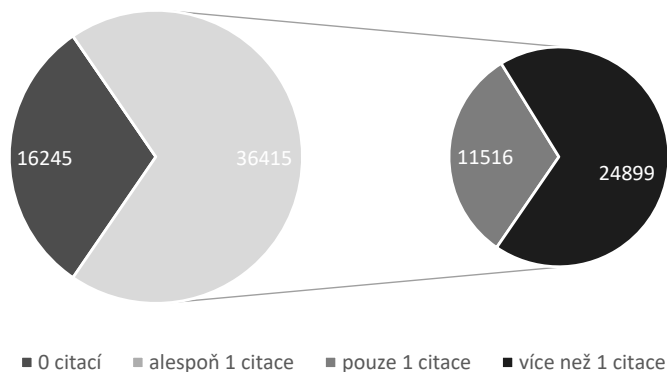
Jak bylo uvedeno výše, rozsah a velikost souboru rozhodnutí, se kterým pracujeme, nám umožňuje provést základní přehled četnosti odkazů na soudní rozhodnutí v soudních rozhodnutích. I z těchto informací, a především z informací o vývoji četnosti odkazů na dřívější soudní rozhodnutí v čase, je možné dovodit určité závěry ohledně způsobu soudních rozhodnutí v soudním rozhodování. Předtím, než tedy budeme pracovat se sítí vytvořenou z jednotlivých soudních rozhodnutí prostřednictvím odkazů, které obsahují, využijeme náš soubor ke zmapování některých jeho základních charakteristik, přičemž vzhledem k míře jeho úplnosti budeme tyto charakteristiky moci považovat za charakteristiky celého systému.

Základní otázka, kterou je možné si položit, směřuje k tomu, do jaké míry soudní rozhodnutí vůbec obsahují nebo neobsahují odkazy na dřívější soudní rozhodnutí.

Níže uvedené grafy (Obr. 9, Obr. 10, Obr. 11) popisují v základech citační prostředí nejvyšších českých soudních institucí, a to s ohledem na to, kolik z celkového počtu rozhodnutí vydaných danými soudy obsahuje alespoň jednu citaci dřívějšího soudního rozhodnutí a kolik rozhodnutí neobsahuje ani jednu. V této rovině zatím nerozlišujeme, kdo rozhodnutí, na která jednotlivé soudy odkazují, vydal.

Obr. 9: Přehled citačního prostředí vrcholných českých soudů: Ústavní soud

Obr. 10: Přehled citačního prostředí vrcholných českých soudů: Nejvyšší soud**Obr. 11: Přehled citačního prostředí vrcholných českých soudů: Nejvyšší správní soud**

Z celkového počtu 73 086 rozhodnutí, která Ústavní soud od roku 1993 vydal a která jsou součástí našeho souboru, obsahuje alespoň jednu citaci dřívějšího soudního rozhodnutí 43 339 rozhodnutí.

V našem souboru rozhodnutí se nachází 111 977 rozhodnutí Nejvyššího soudu, z nichž alespoň jednu citaci jiného soudního rozhodnutí obsahuje 79 006 rozhodnutí.

Nejvyšší správní soud od svého vzniku v roce 2003 vydal 52 660 rozhodnutí. Z tohoto počtu alespoň jeden odkaz na dřívější soudní rozhodnutí obsahuje 36 415 rozhodnutí.

Velice zjednodušeně můžeme říci, že většina rozhodnutí Ústavního, Nejvyššího i Nejvyššího správního soudu obsahuje alespoň jeden odkaz na jiné soudní rozhodnutí. Skutečná velikost této „většiny“ se však liší soud od soudu. Zatímco přibližně jedna třetina rozhodnutí Nejvyššího soudu (29,44 %) a Nejvyššího správního soudu (30,84 %) neobsahuje žádnou citaci, u Ústavního soudu to je 40,7 %.

Skutečností, že rozhodnutí neobsahuje citaci žádného dřívějšího rozhodnutí, můžeme rozumět několika různými způsoby. Na jednu stranu bychom mohli říci, že to jsou rozhodnutí, která se o žádné dřívější rozhodnutí neopírají. Buď proto, že žádné vhodné dřívější rozhodnutí neexistuje, proto, že soudce žádná soudní rozhodnutí nekonzultoval, nebo také proto, že soudce je sice konzultoval, ale nepovažuje za nutné tento fakt ve svém rozhodnutí jakkoli výslovně vyjadřovat.

I v angloamerickém systému je možné identifikovat situace, kdy soudy, které by jinak měly být vázány předchozími rozhodnutími, na žádná taková rozhodnutí neodkazují.

Jako specifický příklad je možné uvést Nejvyšší soud Indie (i když je třeba brát v potaz, že právní systém Indie obsahuje prvky jak angloamerického systému, tak kontinentálního práva). Ethayarajh a kol. analyzují jeho rozhodnutí mezi lety 1950 a 2010 a ukazují, že přibližně polovina těchto rozhodnutí žádné dřívější rozhodnutí necituje, i když v daném případě je možné identifikovat aplikovatelný precedens. Nejvyšší soud Indie však rozhoduje tisíce případů ročně a Ethayarajh a kol. situace, kdy soud žádné rozhodnutí necituje, přisuzují právě výši tohoto nápadu a vytižitosti soudců,⁵²⁵ dále ale teoretizují, že reálně se takoví soudci o dřívější rozhodnutí opírají, pouze tak činí bez citační transparentnosti.⁵²⁶

Bylo by možné diskutovat, že k podobnému jevu dochází i v českém právním systému. Procenta rozhodnutí, která obsahují alespoň jeden odkaz na dřívější soudní rozhodnutí, jsou v našem zkoumaném souboru dokonce vyšší než v případě Nejvyššího soudu Indie. Není však v silách kvantitativní analýzy určit, zda v případech, kdy soudci na žádné dřívější rozhodnutí neodkazují, se i přesto pohybují v limitech dřívější judikatury.

Výše jsme naznačovali, že i přesto, že se jedná o velice hrubý ukazatel, z počtu odkazů v soudních rozhodnutích, resp. z počtu rozhodnutí, která obsahují pouze jednu citaci dřívějšího rozhodnutí ve srovnání s počtem rozhodnutí, která obsahují více než jednu citaci, je možné rámcově dovozovat, jestli soudu stačí k úspěšné argumentaci odkázat pouze na jedno rozhodnutí, nebo zda mají soudci tendenci prokazovat existenci ustáleného právního názoru odkazy na více rozhodnutí.

Z našeho datasetu vyplývá, že v případě Ústavního soudu a Nejvyššího soudu na jediné dřívější rozhodnutí odkazuje něco přes 20 % rozhodnutí (pro Ústavní soud je 26,55 %, pro Nejvyšší soud 23,48 %), která nějakou citaci obsahují; u Nejvyššího správního soudu je to více, a sice 31,62 %. I tak se ovšem dá říci, že minimálně ve dvou třetinách případů soudci považují za relevantní odkázat ve své argumentaci na více než jedno rozhodnutí. Toto zjištění v zásadě podporuje onen relativně hrubý závěr o tom, že české soudy se spíše než o jedno precedentní rozhodnutí opírají o více rozhodnutí, čímž mohou prokazovat existenci ustálené rozhodovací praxe.

⁵²⁵ ETHAYARAJH, K.; GREEN, A.; YOON, A. H. A Rose by Any Other Name: Understanding Judicial Decisions that Do Not Cite Precedent. *Journal of Empirical Legal Studies*, 2018, roč. 15, č. 3, s. 563–596.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 564.

Z našeho pohledu je však zajímavá ona téměř třetina rozhodnutí (z těch, která vůbec nějakou citaci obsahují), která obsahují právě jednu citaci dřívějšího rozhodnutí. Bez kvalitativní analýzy nejsme schopni určit, zda v těchto případech vlastní citaci předchází formulace, která by se dovolávala dřívější judikatury, ustálené judikatury, rozhodovací praxe apod., nebo zda argumentace soudu skutečně stojí na jediném rozhodnutí. V případech, kde argumentace stojí na jediném dřívějším rozhodnutí, bychom totiž mohli tvrdit, že se jedná o de facto precedenční zacházení s takovým rozhodnutím.

Skeptičtější varianta interpretace těchto výsledků však naznačuje, že soudci buď sahají k dřívějším rozhodnutím víceméně náhodně, nebo množství odkazů v rozhodnutí odpovídá právní komplexnosti řešeného případu, jak jsme naznačovali výše.

Jak již bylo uvedeno výše, skutečnost, zda soudní rozhodnutí odkazují nebo ne odkazují na dřívější soudní rozhodnutí, je možné interpretovat tak, že případy, kdy soudy odkazují na dřívější rozhodnutí:

1. indikují konkrétní volbu soudce (volbu podepřít své rozhodnutí odkazem a volbu konkrétních rozhodnutí, kterými své rozhodnutí podepře),
2. reflektují určité chápání role dřívějších rozhodnutí při dalším soudním rozhodování.

I volbu necitovat žádné rozhodnutí je tedy možné chápat jako volbu optimálně relevantní: pokud i rozhodnutí, které neodkazuje na žádné dřívější rozhodnutí, bude pořad v rámci daného systému legální a legitimní (tedy opomenutí citace rozhodnutí nebude hodnoceno jako skutečné opomenutí, chyba nebo protiprávní jednání), pak optimálně relevantní volbou může být rozhodnutí, které se reálně nebo přiznaně o žádné rozhodnutí neopírá. A pokud přínosy, které mohou citace dřívějších rozhodnutí mít, nejsou schopny vyvážit úsilí vynaložené k jejich vyhledání, pak je zřejmé, že k nim docházet nebude.⁵²⁷

4.1 Základní přehled – vývoj v čase

Soubor rozhodnutí, se kterým pracujeme, nám umožňuje tyto informace srovnat v čase. Pokud se podíl rozhodnutí, která odkazují alespoň na jedno dřívější rozhodnutí, zvyšuje, pak bychom mohli říci, že se postupně mění role judikatury, zvyšuje se důraz na koherenci systému v čase. Bez ohledu na to, jakou roli mají dřívější soudní rozhodnutí podle pravidel daného systému mít, vyšší míra přítomnosti citací indikuje, že dřívější rozhodnutí skutečně nejsou nerelevantní, ale také bychom mohli říci, že se dokonce představa o jejich relevanci pro soudní rozhodování mění.

Grafy níže ukazují, jak se celkově a pro jednotlivé soudy vyvíjel od roku 1993 (pro Nejvyšší správní soud reálně od roku 2003) počet rozhodnutí, která

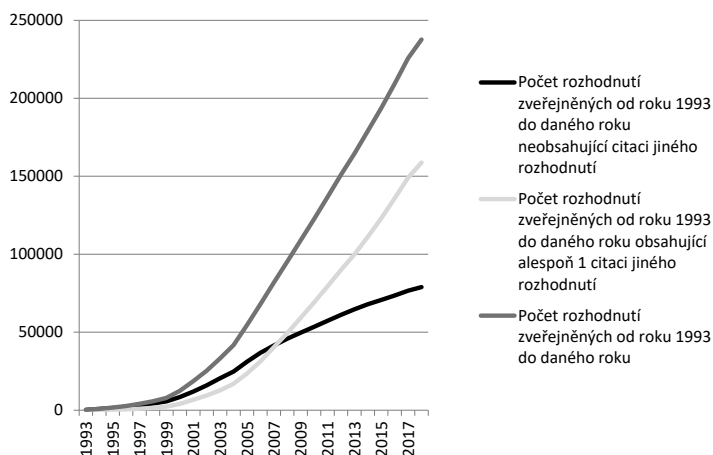
⁵²⁷ Podobné úvahy tamtéž, s. 585.

neobsahovala žádné odkazy na dřívější rozhodnutí, resp. procento těchto rozhodnutí ze všech v daném roce vydaných rozhodnutí, ve srovnání s počtem rozhodnutí, která obsahovala alespoň jeden odkaz na dřívější rozhodnutí.

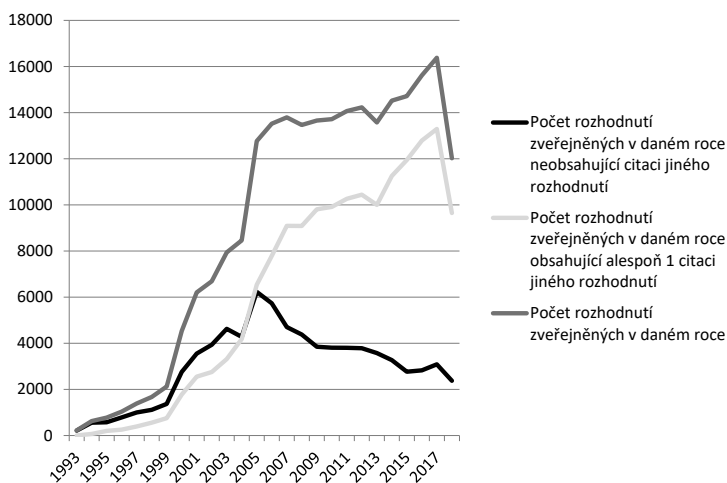
Jak ukazuje srovnání vývoje četnosti citací v rozhodnutích níže, zvyšující se procento rozhodnutí, která obsahují alespoň jeden odkaz na dřívější soudní rozhodnutí, se zdá indikovat, že soudci nějaké výhody v odkazování na dřívější rozhodnutí vidí, případně, že se postupně mění představa o tom, zda je třeba odkazovat na dřívější rozhodnutí, nebo ne.

Základní informace o tom, zda a do jaké míry soudní rozhodnutí obsahují citace dřívějších rozhodnutí, je třeba popsat i v čase. Níže uvedené grafy znázorňují vývoj počtu rozhodnutí, která obsahují a neobsahují citace dřívějších rozhodnutí, a to ve dvou variantách. První varianta (Obr. 12) znázorňuje vzrůstající tendenci citovanosti v rozhodnutích vždy tak, že pro daný rok uvádí součet všech rozhodnutí, která obsahují či neobsahují citaci dřívějších rozhodnutí, z daného roku i z předchozích let. V tomto grafu se tedy na vzrůstající tendenci podílí i fakt, že počet rozhodnutí, a tedy i počet citací, rok od roku přibývá. Proto pro srovnání uvádíme i přehled počtu rozhodnutí obsahujících či neobsahujících citace dřívějších rozhodnutí pouze v rozhodnutích vydaných v daném roce (Obr. 13). Tento graf jednak potvrzuje zjištěnou vzrůstající tendenci, jednak nabízí detailnější pohled na citační praxi v daném roce.

Obr. 12: Poměr rozhodnutí obsahujících a neobsahujících citace dřívějších rozhodnutí vrcholných soudů. Hodnoty ke konkrétnímu roku udávají vždy počet rozhodnutí vydaných v daném roce a ve všech předchozích letech od roku 1993

Obr. 13: Poměr rozhodnutí obsahujících a neobsahujících citace dřívějších rozhodnutí vrcholných soudů. Hodnoty ke konkrétnímu roku udávají vždy počet rozhodnutí vydaných v daném roce

V zásadě můžeme tento vývoj rozdělit do tří fází.⁵²⁸ V letech 1993 až 1999 pozorujeme velice pomalý nárůst vydaných rozhodnutí a tomu odpovídající poměr rozhodnutí obsahujících citaci ku rozhodnutím neobsahujícím citace. Zatímco v roce 1993 z 225 vydaných rozhodnutí napříč vrcholnými českými soudy⁵²⁹ pouze sedm rozhodnutí obsahovalo odkaz na dřívější soudní rozhodnutí, toto číslo postupně stoupá a v roce 2005 se poměr obrací a počet rozhodnutí, která neobsahují ani jednu citaci dřívějšího rozhodnutí, klesá. Výraznější skok v počtu vydaných rozhodnutí, který je v Grafu 2 pozorovatelný mezi lety 2003 až 2005, je vysvětlitelný připojením tehdy nového Nejvyššího správního soudu a jeho rozhodnutí do našeho datasetu. V roce 2018 (resp. v jeho prvních dvou třetinách) pak již z celkových 12 022 vydaných rozhodnutí napříč všemi vrcholnými soudy citaci neobsahovalo pouze 19,7 % rozhodnutí.

Z tohoto celkového přehledu je tedy patrné, že české vrcholné soudy považují v současné době dřívější soudní rozhodnutí za natolik relevantní zdroj a pramen práva, že se o něj opírají v 80,3 % všech případů. Tato výrazná většina ve spojení se znázorněným postupným nárůstem naznačuje, že si česká praxe postupně vytváří představu o vyšší normativní hodnotě soudních rozhodnutí.

Tyto přehledy však nezohledňují rozdíly mezi jednotlivými soudy ani neodlišují situace citací dřívějších rozhodnutí jiných vrcholných soudů od citací rozhodnutí

⁵²⁸ Propad v počtu rozhodnutí v roce 2018 je dán povahou souboru rozhodnutí, se kterým pracujeme, jak bylo specifikováno výše. Náš dataset obsahuje rozhodnutí vydaná (publikovaná na webových stránkách soudů) pouze do 30. 9. 2018. Viz část II kapitola 2.

⁵²⁹ Přesněji řečeno rozhodnutími, která jsou zařazena do CzCDC.

nižších soudů. Takto zjištěná míra citací tedy v sobě zahrnuje nejen klasickou rovinu *stare decisis*, ale i rovinu sjednocování judikatury nižších soudů soudy vyššími, jak bude blíže diskutováno dále.

Protože takto popisovaná „míra citací“ vlastně odpovídá ukazateli výstupního stupně rozhodnutí, vrátíme se k ní, včetně popisu stavu u jednotlivých soudů, níže v kontextu síťové analýzy.

Celková citační praxe tedy vypovídá o tom, že ačkoli tomu tak zřejmě v prvních letech nebylo, v současnosti je odkazování na dřívější soudní rozhodnutí považováno za součást představy o řádném odůvodnění rozhodnutí, přičemž tato představa je něco, co se postupně vyvíjelo v čase, a v posledních letech se pak tato představa ustálila. Existence rozhodnutí, která žádnou citaci neobsahují, však naznačuje, že tento názor jednak nemusí být sdílený všemi, jednak jeho nerespektování nevede k protiprávnosti takového rozhodnutí. Poněkud pomalejší „rozjezd“ pozorovatelný v letech 1993 až 1999 (tedy v situaci, kdy náš soubor obsahuje pouze rozhodnutí Ústavního a Nejvyššího soudu) je možné vysvětlit obdobně, jako to činí Fowler a Jeon,⁵³⁰ kteří nižší počty citací dřívějších rozhodnutí v rozhodnutích Nejvyššího soudu USA v 18. a 19. století vysvětlují tak, že soud neměl ještě dostatečné množství svých vlastních rozhodnutí, na která by mohl odkazovat, a také si tento soud ještě tak docela neustálil představu o tom, že by měl následovat svá vlastní rozhodnutí (*stare decisis*). Obdobné závěry prezentují i Derlén a Lindholm v kontextu SDEU, kteří (zjednodušeně, ke konkrétním ukazatelům v kontextu síťové analýzy se vrátíme níže) v nárůstu počtu rozhodnutí, která obsahují citace dřívějších rozhodnutí, spatřují indikátor rozvoje *stare decisis* u tohoto soudu.⁵³¹ I české soudy si tedy zřejmě musely nejprve vytvořit určité „kritické množství“ rozhodnutí, než se mohla začít skutečně rozvíjet představa o tom, že by rozhodnutí měla odkazovat na dřívější rozhodnutí.

4.2 Provázanost obecného, správního a ústavního soudnictví

Z toho, do jaké míry jednotlivé vrcholné soudy odkazují nebo neodkazují i na jiné soudy, než jsou ony samy (tedy nakolik Ústavní soud odkazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu nebo Nejvyššího správního soudu, nakolik Nejvyšší soud odkazuje i na Ústavní soud a Nejvyšší správní soud atd.), můžeme dovozovat informace o tom, nakolik je obecné, správní a ústavní soudnictví vzájemně provázáno, resp. nakolik jsou tato jednotlivá odvětví od sebe oddělena. Pokud se ukáže, že míra

⁵³⁰ Viz FOWLER, J. H.; JEON, S. The authority of Supreme Court precedent. *Social Networks*, 2008, roč. 30, č. 1, s. 16–30.

⁵³¹ Viz DERLÉN, M.; LINDHOLM, J. Goodbye *van Gend en Loos*, Hello *Bosman*? Using Network Analysis to Measure the Importance of Individual CJEU Judgments. *European Law Journal*, 2014, roč. 20, č. 5, s. 675.

prostupnosti je malá (např. Mlynařík ukazuje, že Nejvyšší správní soud odkazuje především sám na sebe a na Nejvyšší soud nebo Ústavní soud pouze omezeně),⁵³² mohlo by to naznačovat, že soudy přece jen berou v potaz ne-li skutkovou podobnost případů, pak alespoň určitou odvětvovou právní podobnost, resp. blízkost. Takové zjištění by navíc mohlo sloužit jako jeden z argumentů pro to, zda se sledované soudy svým pojetím práce s českými soudními rozhodnutími blíží precedentu, nebo je to skutečně dekontextualizované zacházení s judikaturou. Je to nicméně poněkud hrubý ukazatel.

Na druhou stranu je však třeba mít na paměti, že preference soudu k citaci vlastních rozhodnutí může být dána nejen spoléháním se na určitou odvětvovou právní podobnost. Důvodem může být jednoduše fakt, že soudce bude pravděpodobněji znát rozhodnutí svého vlastního soudu, protože bude mít třeba i institucionalizovanou motivaci k tomu, znát je spíše, než rozhodnutí jiných soudů.⁵³³

Rozuzlení této otázky však není možné poskytnout bez další kvalitativní analýzy, proto tyto úvahy představují určité limity pro naše úvahy, případně impulsy k dalšímu výzkumu. V rámci našich úvah se však zaměříme na roli a vliv Ústavního soudu, resp. jeho soudních rozhodnutí, na soudní rozhodování obou nejvyšších soudů.

Předpokládejme, že Ústavní soud bude spíše sám stavět na svých dřívějších rozhodnutích. Do jaké míry však na jeho rozhodnutích staví i ostatní soudy?

Množství citací Ústavního soudu v rozhodnutích Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu je možné chápat jako výpověď o roli Ústavního soudu v českém soudnictví. Množství ústavních stížností, které míří k Ústavnímu soudu, svědčí o tom, že pro řadu občanů je tento soud vnímán jako další soud v hierarchii soudnictví a že je ústavní stížnost často vnímána jen jako další opravný prostředek.⁵³⁴ V tomto ohledu je možné usuzovat, že pokud by ostatní soudy odkazovaly na rozhodnutí Ústavního soudu více než na svá vlastní rozhodnutí, bylo by možné takovou jejich činnost chápat tak, že se k němu vztahují jako k soudu, který je v hierarchii soudů výše než ony samy. Převahu citací rozhodnutí Ústavního soudu v rozhodovací praxi obou nejvyšších soudů by pak bylo možné interpretovat i tak, že jeho právní názory je možné obecně vztahovat nejen k ústavnímu právu jako specifickému

⁵³² Viz MLYNAŘÍK, V. *Empirická analýza právní argumentace v rozhodnutích Nejvyššího správního soudu ČR v letech 2004–2011*. Diplomová práce (vedoucí Zdeněk Kühn). Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.

⁵³³ Jako jeden z příkladů je možné uvést vnitřní nastavení v rámci Nejvyššího správního soudu. Jednací řád NSS předpokládá, že jednak stanoviska soudu a zásadní usnesení budou obsahovat tzv. právní větu, jednak budou do vnitřní evidence judikatury zařazovány právní věty formulované podle rozhodnutí (nižších) správních soudů. Právní věty eviduje Oddělení evidence judikatury a Redakční rada Sbírkou rozhodnutí rozhoduje o tom, které právní věty jsou způsobilé k publikaci a které nikoli (§ 80 jednacího řádu NSS). Tyto právní věty jsou pak soudcům zpřístupňovány prostřednictvím vnitřní počítačové sítě soudu, přičemž cílem této praxe je zajistit jednotu rozhodovací praxe soudu.

⁵³⁴ Jak bude uvedeno dále, tomuto tvrzení odpovídá i skutečnost, že jedna z nejcitovanějších rozhodnutí Ústavního soudu jsou citována proto, že v nich Ústavní soud jasně říká, že není čtvrtou soudní instancí.